

**Trones i litúrgia a les
esglésies parroquials
barroques de la Conca de Barberà**

Anna Isabel **Serra Masdeu**

Trones i litúrgia a les esglésies parroquials barroques de la Conca de Barberà

Anna Isabel **Serra Masdeu**

URV, Tarragona

annaisabel.serra@urv.cat

Resum: a l'article es presenten algunes de les característiques de les trones de les esglésies parroquials del segle XVIII de l'actual Conca de Barberà recuperades a partir de les seves capitulacions notarial. Aquests documents reforcen el paper que les trones varen tenir com a altaveus ideològics, morals i polítics que varen desenvolupar en època moderna de cara als feligresos. La seva construcció, emplaçament i estètica es regia per unes determinades pautes estipulades, també, al Concili de Trento.

Paraules clau: trones, púlpit, barroc, Conca de Barberà.

Trones com a necessitat litúrgica

Les trones foren claus per dur a terme els sermons, avisar del pagament de certes contribucions i fer crides que afectaven als feligresos de cada poble o reblar la fe gràcies als discursos que hi impartien els visitadors. Aquests sermons eren útils per separar la fe de qualsevol aspecte relacionat amb l'heretgia. Per això les trones es guarnien depenent de cada ocasió i de la solemnitat que representaven (i que elles en formaven part). Les trones o «púlpits» (tal com les citen els documents) foren claus per a enfortir la litúrgia proclamada al llarg dels concilis que fonamentaren les noves doctrines de Trento. Així és que quan es pactava una *taba* o una capitulació d'una futura fàbrica parroquial, d'elles, d'una manera o altra, també se'n tenia cura.

D'aquella immensa estructura arquitectònica que conforma una església, les trones eren un espai privilegiat de comunicació i una peça que tenia una tasca rellevant. Si fem un repàs a nivell històric i artístic sobre les trones n'hi ha hagut de molt espectaculars degut precisament als actes que les necessitaven.

El seu protagonisme no era exclusiu de l'època del barroc, tot al contrari, en serien unes excel·lents continuadores de la tasca que

també havien dut a terme les seves antecessores. Les trones i els ambons¹ feia segles que actuaven com llocs adequats per fer escoltar el valor i el poder de les paraules per conduir o renovar la fe. Així, a l'interior de l'església hom pot trobar dos elements creats amb una finalitat semblant: les trones i els ambons. No eren ben bé el mateix; la trona, derivada de l'ambó, s'usava per predicar i es va difondre a partir del segle XIII gràcies a l'activitat dels ordes mendicants. La trona no té la mateixa funcionalitat que l'ambó, lloc destinat a la comunicació de la paraula, sinó a la divulgació dels sermons i a les peces d'oratori sagrada. La trona deriva de l'ambó i era un lloc, no pas un moble².

La trona és un lloc elevat des del qual es proclama la Paraula de Déu³. Històricament l'ambó havia ocupat una posició a la mampara del cor (*cancelli*). S'emprava per llegir o cantar parts de la litúrgia. Pablo de Samòsata (c. inici 200-c.272) parlava sobre un seient elevat amb dossier a l'absis (Hist. Eccl. VI.5) i Sòcrates esmenta que Sant Joan Crisòstom predicava assegut a l'ambó. San Isidoro de Sevilla (c. 556- 636) va emprar la paraula trona perquè des d'allí es donaven els preceptes per la conducta de vida.

A les basíliques romanes n'hi havia de marbre i de bronze que incloïen la representació d'imatges sagrades⁴. D'ambons n'hi podia haver dos d'acord amb la magnitud de les esglésies. A les esglésies paleocristianes i a les romàniques existien dos ambons als costats dels altars, per exposar l'Evangelí i l'Epístola. A les esglésies romàniques l'ambó tenia relleus amb escenes de l'Antic i Nou Testament sent un espai a on es desenvolupava una clara part pedagògica.

Lluny del Principat i en èpoques renaixentistes i barroca s'executaren trones amb programes iconogràfics i escultòrics espectaculars com es poden veure a diverses esglésies de Florència, Bèlgica o Viena. Des d'època medieval actuaren també com a llibres esculpits de pedra per als feligresos. Eren tant importants que, fins i tot, existiren trones mòbils fora de les esglésies que es feien servir als cementiris, per fer discursos pels peregrins o per les exposicions de relíquies⁵. A més, les trones no havien d'interferir amb la seva localització amb la visualització de l'altar, ni destacar massa cap a la nau i executar-se amb una sonoritat adequada per facilitar entendre clarament als predicadors. A nivell iconogràfic la seva decoració permetria la representació dels evangelistes o Pares de l'església, escenes de la Bíblia i la inclusió de l'Esperit Sant al costat inferior de la caixa de ressonància⁶.

El reformador Carlo Borromeo (1538-1584) deixà clara la seva base teòrica i com s'havien de presentar aquestes obres dins de la

fàbrica de cara a les noves esglésies que es construïssin⁷: *«El púlpito en la iglesia es la vida de los perfectos, y se dice casi público, o bien construido en un lugar público. De modo que se lee (I Para. 6): «Salomón hizo una base broncea, poniéndola en medio de la basílica, y se estuvo de pie sobre ella y extendiendo su mano hablaba al pueblo de Dios». Esdras (480-440) también hizo una grada línea para hablar; en la cual estando de pie, sobresalía sobre todo el pueblo (II Es. 8). También se llama analogio porque en él se lee y se anuncia la palabra de Dios: en efecto, en griego palabra o razón se dice logos. Aquél también se dice ambón, de ambico (rodear, B.) porque rodea y ciñe al que entra.»* Borromeo afegia aquestes pautes sobre la finalitat de les troncs: *«(...) en cada iglesia parroquial donde no pueda colocarse un ambón, de donde pueda pronunciarse el evangelio y tenerse el sacro sermón, eríjase un púlpito absolutamente con tablas taraceadas y éstas más firmes, con obra y forma decente, por el mismo lado del evangelio, de donde pueda tenerse la lección del evangelio y el sacro sermón».* La trona s'havia d'emplaçar vora l'altar major, col·locada cap al centre de l'església, en un lloc a on tothom podés sentir i escoltar al lector⁸. Sota la trona tampoc s'hi col·locarien capelles o altars menors⁹.

Cert és que es decoraven segons la festivitat corresponent ja que tenien un protagonisme especial. La trona s'engalanava al màxim en determinades festivitats. Un bon exemple és la celebració duta a terme el dia de Tots Sants de 1785; va predicar l'arquebisbe Armañá¹⁰: *«Lo púlpit en què predicen los senyors arquebisbes se adornà ab lo tapete de vellut cramesí guarnit ab galó de or que és de la yglésia y queda custodiat en la sacristía. Sobre lo passamà del púlpit se posa una almoada també de vellut igual y sobre esta almoada en lo faristol de púlpit se coloca lo missal per llegar sa yl-lustríssima la lletra del sagrat evangeli. Un de sos capellans lo serveix ab la palmatoria y esta no subministra la yglésia sinó qué es la propia de sa yl-lustríssima y que serveix al donar la benedició arqueiepiscopal.*

La creu patriarcal se coloca en un taburet en lo pla o pavimento de la yglésia devant lo púlpit en què sa yl-lustríssima predica.

Si lo señor arquebisbe predica en lo púlpit dels parroquials estos publican las proclamas etcétera, en lo púlpit ordinari dels predicadors y quant sa yl-lustríssima ha acabat lo sermó un dels parroquia-als publica las yndulgèncias en lo mateix púlpit en què ha publicat las proclamas y después sa yl-lustríssima dóna la benedició arqueiepiscopal en lo mateix púlpit en què ha predicat.»

A fora de la Conca les trones també eren engalanades com era degut. Algunes d'elles es recorden amb tota magneficiència, és clar que tenien objectius d'ostentació. Si es valora un exemple de finals del segle XVIII barceloní, del 15 de maig de 1799¹¹, hom pot entreveure com es guarnia l'interior d'un edifici barroc: *«En la iglesia de la Trinitat Calsada, inseguint a sos adornos de tribunas y una o dos jaspejadas de blanch y doradas, han seguit a éstas un parell de confesonaris dels que-s plegan, col·locat en un de estos, jaspejats blanch y dorat, sota de la trona nova de fusta y escultura ab son tornaveu, res dorat, en la pilastra del cruzero a la part de la capella de Nostra Senyora del Remey, y si fer-se altra trona igual a la que ya hi és»*.

La planta de les esglésies que es va definir després del Concili de Trento d'una sola nau, amb capelles col·laterals entre contraforts i transsepte fou la que adoptaren a l'orde jesuïta implantada per l'arquitecte Giacomo Barozzi el Vignola (1507-1573). S'afavoria així la predicació des de la trona i la feia més necessària¹². A partir del Concili Vaticà II (1962-1965) les trones van perdre el seu ús i quedaren com a espais que recordarien la seva necessitat en el passat.

Usos, anècdotes i trones traslladades

A les trones es proclamaven, també, cartes d'excomunió com ara la que es va publicar a la de la Selva del Camp el 1609¹³. A l'església parroquial de l'Espuga de Francolí per Pasqua es divulgaven edictes o altres comunicats que afectaven directament a l'economia dels feligresos¹⁴: *«es publicaven a la trona les constitucions dels delmes i les primícies durant l'ofertori de la missa»*. Era una de les dates en que s'acostumava a establir el pagament dels censos.

Algunes d'aquelles trones incorporaven destacades llegendes com ara la de l'església de Tamarit, en aquest cas a l'actual comarca del Tarragonès. Es diu que la trona estava feta en cedre i la tradició esmenta que hi va predicar Sant Vicenç Ferrer (1350-1419); estava tapiada perquè es creia que qui hi pugés es quedaria cec¹⁵.

Les trones també eren unes importants relatores dels problemes arquitectònics que patien els edificis ja que els afectaven directament. Hi ha exemples força colpidors i que indiquen les males condicions en que es devien trobar la resta de parts de l'edifici a on s'integraven. Una mostra d'aquests problemes que es poden intuir corresponen a la parroquial de Vilanova de Prades; el 1721 suportava condicionants

força greus com ara goteres que reclamaven millorar la teulada, revisar el cimbori, així com la volta de pedra i el sostre de fusta i resoldre les humitats a les parets. Dins d'aquest conjunt d'inconvenients la trona no en quedava aïllada; estava separada dos dits de la paret segons indicava la visita pastoral d'aquell any¹⁶. Altres troncs es perderen perquè calia ampliar o modificar murs, tal és el cas de la trona i les brandoneres que es sacrificaren per incorporar el frontispici de la futura capella de Santa Bàrbara de l'església parroquial de Vallfogona de Riucorb¹⁷.

Però precisament perquè també eren importants es cuidava la seva estàtica en determinades celebracions i actes. D'altres troncs, a l'Alt Camp, es valoraven dins del conjunt de l'església com era el cas de la de sant Francesc de Valls. La trona que es trobava propera al retaule de Sant Antoni de Pàdua, Sant Pau i el Beat Gaspar Bono de l'església de Sant Francesc de Valls tenia un púlpit al que s'hi accedia des de la nau per una vistosa escala de fusta¹⁸. O les de les ermites que també requerien d'atencions per part dels seus artistes; el 1802 es va construir la trona de l'ermita de la Mare de Déu del Camí de Cambrils (en aquesta ocasió al Baix Camp)¹⁹: «(...) *Se ha posada trona nova de fusta y escultura, única, a una part del cruzero, faltant l'altra, que era vella, ab altra frenta, així mateix estas dos troncs o púlpits fora*». (...) ²⁰.

Les troncs també es podien transformar en un patrimoni viatger o reutilitzat de nou. Per això, a la Prioral de Reus la construcció de la capella del Santíssim Sagrament va fer treure una de les troncs que procedia de l'anterior temple i que acabaria instal·lant-se a l'ermita de Misericòrdia de Reus²¹.

Les troncs segons les capitulacions

El contractes de les fàbriques del segle XVIII no les obviaven a l'hora d'incloure'les al llistat de les obres que havia de fer el nou contractista. Però cert és que moltes de les capitulacions tampoc no relataven amb detall com havien de ser ni les seves característiques. Els exemples, també, són breus. A Rocafort de Queralt el futur empresari resoldria dues troncs, a les boquilles del creuer i al lloc a on fessin menys nosa²². A Vilanova de Prades es confiava amb la perícia i capacitat artística del mestre de cases per elaborar-la. Al contracte que va signar el mestre de cases de Poboleda, Miquel Vila, el 28 de desembre de 1774, va acceptar que faria un púlpit a la part de l'Evangeli amb la seva escala *deixant lo modo y forma a la sua habilitat*²³.

A Nalec, llavors pertanyent a l'arquebisbat tarragoní, Ramon Bonet, de Berga i que havia treballar a Mollerussa i al Palau d'Anglesola hauria de fer una trona pel nou edifici: « (...) de la primera, en resta la pedra de la base que s'ha traslladat a la segona capella de l'esquerra on servei de pedestal d'una figura de Sant Josep».

A Sant Martí de Maldà es va construir la trona de pedra picada el 1738²⁴.

Les troncs també acabaven alertant, per la seva situació privilegiada, de la proximitat d'una sepultura segurament als seus peus o ben propera. A Nalec, ja a finals del s. XVIII, el 1799, es va enterrar a Agna Maria Bosch i Ferrer de 82 anys vora la sepultura que es trobava al costat dela trona de l'església de Sant Jaume local²⁵.

A Barberà de la Conca es demanava al seu contractista que havia de fer el peu de la trona i escala per pujar-hi, tot de pedra picada tallentada al fi i la resta del corresponent a la trona quedava a càrrec dels comissionats²⁶.

A la capitulació de la fàbrica de Blancafort, signada el 3 de juny de 1793, es contemplava la construcció del «púlpit» amb les seves escales²⁷. La trona conserva la data de 1804²⁸. És una de les més treballades que es conserven ja que va recuperar, possiblement, detalls escultòrics procedents de l'anterior església parroquial.

Fig. 1. Interior de l'església de Blancafort, data desconeguda, AMDC. AFCEC_BLASI_A_1905. Fons Blasi, entre 1920-1938.

Algunes d'elles arribarien, modificades, fins a inicis del segle XX abans de perdre's a la Guerra Civil. Gràcies a un inventari de 1924 s'ha esbrinat que algunes d'elles estaven pintades com la de l'església de Maldà o la de Rojals.

A Maldà es recordava que n'hi havia un de fixe amb les següents característiques²⁹: «*Hay uno fijo en la columna posterior que sostiene la cúpula y es todo de madera pintada con gradas de madera. Hay un crucifijo al lado con un brazo de hierro que lo sostiene*». Al poble de Rojals n'hi havia una a la part posterior del creuer al costat de l'evangeli i era de mamposteria pintada³⁰. A Santa Perpètua de Gaià en tenien una de fixa emplaçada entre els altars del Sant Crist i de Santa Susanna³¹. A Sarral n'hi havia dues situades a les columnes centrals de l'església³².

Bibliografia

- ARRANZ HERRERO, Manuel. *L'arquitectura religiosa a Barcelona en el segle XVIII*. (Presentació a càrrec de Ramon Grau). Edita Barchinona, Barcelona, 2016.
- BOFARULL BROCA, Andrés de. *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*. Asociación de Estudios Reusenses, Reus, 1961.
- BORRAMEO, Carlo. *Instrucciones de la fábrica y del ajuar eclesiásticos*. Universidad Nacional Autónoma de México, México, 1985.
- BORRAMEO, Carlo. *Instrucciones de la fábrica y del ajuar eclesiásticos*. Universidad Nacional Autónoma de México, México, 2010.
- CIVIT VIDAL, M. Montserrat. «Notes sobre la construcció de l'església de Santa Maria Magdalena de Blancafort (1793-1795)» a *Miscel·lània d'Estudis Solivellencs*, núm. 2, Solivella, 1984.
- CORBELLA, Ramon. *Història de Vallfogona*. (Ed. Els familiars de l'autor), Barcelona, 1975.
- FARNÉS SCHERER, Pedro, pbro. *Construir y adaptar las iglesias*. Editorial Regina, Barcelona, 1989.
- FORT COGUL, Eufemià. *Notícia Històrica d'una singular institució medieval. La comunitat de pobles del Camp de Tarragona*. Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1975.

- FUGUET SANS, Joan. «Barroquisme i tradició al temple parroquial de Sarral» a Miscel·lània Sarralenca, Ajuntament de Sarral, 1981.
- GRAU, Josep M. T/PUIG, Roser/ ROCA, Antoni. *L'obra de Josep Rubió i Nadal, científic il·lustrat, rector de Vilanova de Prades (1792-1807)*. Ajuntament-Parròquia de Vilanova de Prades, 1999.
- LLOBET MARTÍ, Ramon. *Monografia o breu descripció històrico-geogràfica de la vila y parroquia de Sant Martí de Maldà*. Lleyda, Impremta Mariana, 1907.
- MATA DE LA CRUZ, Sofia/PARÍS FORTUNY, Jordi. *Els Bonifàs, una nissaga d'escultors*. Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 2006.
- PORTA BLANCH, Josep. *Arreplec de dades per a la història de Barberà*. Ajuntament de Barberà de la Conca, 1984.
- QUIJADA BOSCH, Joan Maria/SÁNCHEZ PIÉ, Neus. *De Rebus Gestis Ecclesiae. Els llibres de notes del capítol catedral de Tarragona (1734-1930)*. Fundació Noguera, Barcelona, 2014.
- RECASENS LLORT, Josep. *Blancafort*. Ajuntament de Blancafort, Tarragona, 1986.
- ROCA ARMENGOL, Jordi. *Obligacions del Rector de l'Espluga de Francolí*. Parròquia de Sant Miquel Arcàngel, 1998.
- ROVIRA GÓMEZ, Salvador-J. *Tamarit*. Centre d'Estudis d'Altafulla, Altafulla, 1991.
- SALCEDA CASTELLS, Josep. *La Mare de Déu del Camí i el seu santuari*. Edicions de l'Ajuntament de Cambrils, Cambrils, 1987.

Notes

- 1.- Segons el *Diccionari de la Llengua Catalana* correspon a una trona elevada situada als costats del presbiteri.
- 2.- FARNÉS, 1989, p. 107-108.
- 3.- A l'article s'afegeixen altres exemples no només de la Conca de Barberà sinó de l'arxidiòcesi tarragonina barroca que complementen l'ús i les finalitats de les trones.
- 4.- BORROMEIO, 1985, p. 59.
- 5.- Extret de la referència online: <https://ec.aciprensa.com/wiki/P%C3%BAlpito>
- 6.- Extret de la referència online: <https://ec.aciprensa.com/wiki/P%C3%BAlpito>
- 7.- BORROMEIO, 1985, p. LXXIII (introducció).
- 8.- BORROMEIO, 1985, p. 61.
- 9.- BORROMEIO, 2010, p. 23.
- 10.- QUIJADA/SÁNCHEZ, 2014, p. 310-311. Com transcriuen els autors del text no seria la primera vegada que l'arquebisbe realitzaria diversos sermons. El document només senyala que fou durant la missa conventual encara que no queda prou explícit el lloc ja que destaca que el sermó es va fer durant la

missa conventual. El que el document vol recalcar és com fou la decoració del púlpit, que li ofereix un protagonisme especial.

- 11.- ARRANZ, 2016, p. 77.
- 12.- FUGUET, 1981, p. 123.
- 13.- FORT, 1975, p. 187.
- 14.- ROCA, 1998, p. 224.
- 15.- ROVIRA, 1991, p. 137. La trona de Tamarit de Mar, ara desmuntada a peces, es troba el Museu Diocesà de Tarragona. Dec aquesta informació a la Dra. Sofia Mata de la Cruz.
- 16.- GRAU/PUIG/ROCA, 1999, p. 25.
- 17.- CORBELLA, 1975, p. 97.
- 18.- Per ampliar aquesta notícia cal veure el llibre de Sofia MATA i Jordi PARIS. *Els Bonifàs, una nissaga d'escultors*. IEV, Valls, 2006, p. 48.
- 19.- SALCEDA, 1986, p. 42.
- 20.- ARRANZ, 2016, p. 76.
- 21.- BOFARULL, 1961, p. 81.
- 22.- AHAT. MN. 3.790, fol. 199r.
- 23.- Protocol signat pel notari Salvador Alba Molins a la vila d'Ulldemolins, fol. 12r. El valor de la nova fàbrica pujava a 8.538 lliures, 13 sous i 4 diners.
- 24.- LLOBET, 1907, p. 94.
- 25.- AHAT. Llibre Òbits, 6 de setembre de 1799, fol 48 (numerat en color diferent).
- 26.- AHAT. Clàusula núm. 35. Clàusula 35 capitulacions. Veure: PORTA, 1984, p. 147.
- 27.- CIVIT, 1984, p. 249.
- 28.- RECASENS, 1986, p. 287.
- 29.- AHAT. Inventari de la Parròquia de Santa Maria de Maldà, 1924, fol. 2.
- 30.- AHAT. Inventari de la Parròquia de Sant Salvador de Rojals, 1924, s/f.
- 31.- AHAT. Inventari de la Parròquia de Santa Perpètua de Gaià, 1924, s/f.
- 32.- AHAT. Inventari de la Parròquia de Santa Maria de S

-Rebuda: setembre 2022.

-Valoració: Dra. Sofia Mata de la Cruz

-Acceptació: octubre 2022